

Kitap İncelemesi

Ortak Türk Tarihi 8

En Kadim Devirlerden XV. Asra Kadar
(Common Turkish History 8th Grade)

Darhan KIDIRALİ ve Gaybulla BABAYAR

Uluslararası Türk Akademisi, 2019, 160 Sayfa

Azerbaycan Türkçesine çeviren: Elşade Ezizova

Bakü: Aspoligraf, 2020

Savaş TUFAN*

Makalenin Türü: Kitap İncelemesi
Makalenin Geliş Tarihi: 30.5.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 18.6.2022
DOI: 10.54971/synergy.1123937

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nde, 1980'lerin sonlarına doğru giderek daha da görünür bir hale gelen ekonomik krizin büyümesi çok geçmeden bir siyasi krize dönüşmüştü; bu durum karşısında merkezi yönetiminin gücü gittikçe zayıflarken Birliği oluşturan cumhuriyetlerin merkezi otorite karşısındaki konumları giderek güçlenmeye başlamıştır. Bu süreçte yaklaşık yetmiş yıl süren Sovyet sistemi iflas ederken, o zamana kadar baskı ve ideolojik propagandayla sosyalist ideoloji ve Sovyet vatandaşlığı temelinde bir arada tutulmaya çalışılan özellikle Rus olmayan milletlerin yaşadıkları cumhuriyet ve bölgelerde etnik sorunlar patlak vermiştir.

Ekonomik kriz ve krizden çıkmak için girişilen reform çabalarının başarısızlığa uğramasının siyasi krize dönüşmesi, milli cumhuriyetlerin merkezden uzaklaşarak bağımsızlık yoluna girmelerine neden olmuş; bağımsızlık yolunda başlayan halk hareketleri bağımsız cumhuriyetlerin ortaya çıkmasına ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sonuçlanmıştır (Şadihanov, 2006).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve eski Sovyet coğrafyası üzerinde on beş yeni devletin kurulması sadece dünya tarihi açısından değil Türk tarihi açısından da önemli sonuçlara yol açan bir gelişme olmuştur. 1991 yılından itibaren Türk toplulukları "makus talihlerini" yenerek içlerindeki özgürlük ateşini yeniden yakmışlardır. Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan kendilerini yeniden inşa etmişlerdir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray/Türkiye. E-posta: savastufan38@gmail.com ORCID: 0000 0003 3715 7100

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu süreçte siyasi ve diplomatik gelişmeleri yakından takip etmiş; SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını ilan eden Türk topluluklarına her konuda yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye, bağımsızlıklarını kazandıkları ilk günden itibaren, ortak etnik, tarihi ve kültürel değerleri paylaştığı bu kardeş ülkelerin bağımsızlıklarını güçlendirmeleri, kimliklerini onarmaları ve uluslararası toplumda siyasi varlıklarının kabul ettirebilmeleri noktasında her türlü çabayı sarf etmiştir (Turan, 2021). Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları Türkiye Cumhuriyeti'nin soydaşlarına karşı sorumluluklarını artırmış; Türk devletleri ve akraba toplulukları arasındaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine liderlik etmiştir (Turan, 2014).

Yeni yetişen kuşakların tarihleriyle ve kendi kültürleriyle ilişkilerini sağlıklı bir şekilde tesis etmek için milli tarih ve milli kimlik bilincini oluşturma ve güçlendirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında eğitim ve kültür alanındaki ilişkilere de özel önem verilmiştir. Türk Cumhuriyetleri arasında eğitim konuları başta olmak üzere ortak faaliyetlere ağırlık verilmiştir. Günümüzde de farklı mecralarda sürdürülen bu çalışmalara Türk cumhuriyetlerinde eğitim, kültür, dil ve tarih alanlarında ortak bir anlayış ve uygulama birliğinin geliştirilmesine çalışılmaktadır (Demircioğlu ve Demircioğlu, 2015; Turan, 2015; Oran, 2019).

Uluslararası Türk Akademisi tarafından hazırlanan "Ortak Türk Tarihi 8" ders kitabı, bu konuda atılan ilk somut ve önemli adımlardan biridir (Gökçe, 2018). Türk Konseyi devlet başkanlarının aldığı karar üzerine hazırlanan "Ortak Türk Tarihi 8" ders kitabının halen Türkiye, Kazakistan ve Azerbaycan gibi Türk devletlerinde seçmeli ders olarak okutulmasına karar verilmiş olmakla birlikte, önümüzdeki süreçte bu dersi okutacak devletlerin sayısının giderek artması beklenmektedir (Rehimov ve Abdülkerimov, 2020). Bu dersin bir yandan zorunlu ders olarak Türk Cumhuriyetlerinin tamamın müfredatına alınması hedeflenirken, bir yandan da bu ders kitabının devamı niteliğinde olup, Türk tarihinin 16. yüzyıldan günümüze kadar olan devresini kapsayacak yeni bir ders kitabının yazdırılması çalışmaları da Uluslararası Türk Akademisi tarafından sürdürülmektedir.

2. KİTABIN BÖLÜMLERİ VE KONULAR

Uluslararası Türk Akademisi Başkanı Prof. Dr. Darhan Kızırali ile Özbekistan Bilimler Akademisi Milli Arkeoloji Merkezi Bölüm Başkanı Doç. Dr. Gaybullah Babayar tarafından kaleme alınan ve üye ülkelerin eğitim bakanlıkları tarafından da onaylanan "Ortak Türk Tarihi" isimli ders kitabında, eski çağlardan 15. yüzyıla kadar olan dönemde Türklerin dünya tarihindeki önemi anlatılmaktadır.

Türk dünyası gençlerine ortak tarih bilinci aşlamak (Kızıl, 2014) açısından son derece önemli olan bu eserin amacını yazar; "*Ortak Türk Tarihi*" konusunun öğretilmesinin amacı, genç nesilde Türk halklarının ortak geçmişi, ortak dili ve kültürü hakkında bir fikir oluşturmak ve böylece onlara Türk dünyasında birlik ve karşılıklı saygı duygusunu aşlamaktır..." (Kızırali ve Babayar, 2019) şeklinde ifade etmektedir. Kitapta da bahsedilen amaç doğrultusunda "Türk" adının anlamı, Türklerin yaşadığı bölgeler, Türk kavimlerinin göçü gibi bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda Tarihteki Türk devletleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kitap; "*Giriş*", "*Takdim*", "*Lügat*" ve "*Kaynaklar*" bölümlerinin dışında "Beşer Tarihi Bağlamında Türk Dünyası", "Hun İmparatorluğu ve Sonraki Türk Devletleri", "Türk Hakanlıkları", "İlk

Müslüman Türk Devletleri”, “Türk-Moğol Devletleri”, “Türk Dünyası (13.-15. Yüzyıllar)”, “Türk Dünyasının Ortak Manevi ve Kültürel Mirası” başlıklı 7 bölüm halinde tasarlanmıştır.

Kitaptaki bölümler değişim ve süreklilik dikkate alınarak siyasal, kültürel ve tarihsel dönemlere bağlı kalarak oluşturulduğu görülmektedir.

Kitabın “İnsan Tarihi Bağlamında Türk Dünyası” başlıklı birinci bölümünde Türk dünyasının beşerî tarihi ele alınmıştır. Türk halklarının dünya tarihindeki yeri, Türk dilleri, “Türk” adının anlamı, Türk halklarının yaşadığı yerler, Türklerin ilk anavatanı, Türklerin anavatanlarından göç etme nedenleri ve sonuçları, Orta Asya’daki en eski Türk kültürleri ve Saka Türklerinin sosyal, kültürel ve iktisadi hayatı ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Kitabın “Hun İmparatorluğu ve Sonraki Türk Devletleri” başlıklı ikinci bölümünde Asya Hun İmparatorluğu’nun kuruluşu, devletin önemli siyasal olayları, yaşadığı bölgenin coğrafi ve iklim özellikleri, dili ve popüler kültüre katkıları anlatılmaktadır. 11.-12. Yüzyıllarda Orta Asya’da varlığını sürdürmüş Kanguy Devleti, 2.-3. yüzyıllar arasında Orta Asya’nın güney-batı kısmı ve Kuzey Hindistan’da varlığını sürdüren Kuşan İmparatorluğu, Avrupa’da kurulan ilk Türk devleti olan ve kavimler göçü sonrası Orta Avrupa’ya yerleşerek Avrupa’nın siyasal ve etnik yapısını değiştiren Avrupa Hun İmparatorluğu, 4.-5. yüzyıllarda varlığını sürdüren Güneybatı Hun Devleti, 4.-6. yüzyıllarda varlığını sürdüren Ak Hun (Eftalitler) Devleti ve 5.-6. yüzyıllarda Karadeniz’in kuzeyinde ve Balkanlarda varlığını sürdüren Juan-Juan Hakanlığı hakkında iktisadi ve kültürel hayatları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın “Türk Hakanlıkları” başlıklı üçüncü bölümünde Türk halkları tarafından doğuda Baykal Gölü’nden batıda Hazar Denizi ve Ural Dağları’na; kuzeyde Sibirya bozkırlarından güneyde Tanrı Dağları ve Gobi Çölü’ne uzanan geniş bir bölgede Orta Asya’da kurulmuş; Göktürk Devleti, Avar Hakanlığı, Hazar Hakanlığı, Türkes Hakanlığı, Uygur Devleti, Kırgız Devleti, Kimak ve Kıpçak Devletlerinin devlet yönetimi, siyasal yapıları, din ve inanışları, yazı, dil ve edebiyat hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın “İlk Müslüman Türk Devletleri” başlıklı dördüncü bölümünde İslamiyet’i kabul eden Türk devletleri Karluklar, Oğuz Yabgu Devleti, Karahanlı Devleti, Sacoğulları, Volga Bulgar Devleti, Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti, Eldenizoğulları ve Harzemşahlar hakkında devlet yönetimi, siyasal yapıları, din ve inanışları, yazı, dil ve edebiyat, sanat ve mimari hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın “Türk-Moğol Devletleri” başlıklı beşinci bölümünde Moğol İmparatorluğu, Altın Ordu Devleti, Çağatay Hanlığı, İlhanlılar ve Kubilay Hanlığı gibi Türk Moğol devletlerinin sosyal, iktisadi ve medeni hayatları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın “Türk Dünyası (13.-15. Yüzyıllar)” başlıklı altıncı bölümünde Türk-Memlük ilişkileri, Osmanlı Devleti, Timur Devleti, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu devletler arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin farklı boyutları ön plana çıkarılmıştır (Turan, 2018).

Kitabın “Türk Dünyasının Ortak Manevi ve Kültürel Mirası” başlıklı yedinci bölümünde ortak destanlar, ortak manevi değerler, ortak maddi medeniyet değerleri ve ortak millî oyunlar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın bölümleri arasında uyum sağlanmış, okuyucuya kronolojik bir okuma imkânı sunulmuştur.

Ders kitabında “milli Kimliğin” ön plana çıktığı görülmektedir. “Türk kimdir?”, “Türkler hangi karakter ve özelliklere sahiptir?” gibi sorulara verilen tematik cevapları içermektedir. Ders kitabının temel amacı “Türk İmajını” ve “Türk Karakterini” çeşitli yönleriyle ortaya koymaktır (Yıldırım, 2019). Bu sayede Türk devletlerini ve nesillerini gençlere aktarmak, ortak geçmiş, ortak dil ve ortak kültür hakkında fikir oluşturarak Türk dünyasında birlik ve karşılıklı saygı duygusu vermektir (Ercilasun, 2021). Bu yüzden kitapta Türk devletleri arasındaki tarihteki kavgalar değil, daha çok onların dünya ve insanlık tarihine katkıları ön plana çıkartıldığı görülmektedir.

Kitapta, Türk devletlerinin diğer millet ve dinlere karşı hoşgörüsü de anlatılmaktadır. Kitabın, gençlerin hem milli bilinçli hem de hoşgörülü bir nesil olarak yetişmesine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

3. KİTABIN TASARIMI, DİL VE ANLATIMI

Ders kitabında Türk Cumhuriyetleri arasında ortaklıkları ön plana çıkaran bir anlayış ve söylemin kullanılmasına özel önem verilmiş olup, bu durumun günümüzde söz konusu devletler arasında dostluk ve kardeşlik duygularının geliştirilmesine katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Nitekim ders kitabının içeriğinde yer verilen konuların da siyasi tarihten ziyade ortak değerleri oluşturan kültür ve medeniyetle ilgili olmasının da bu duruma katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kitabın “içindekiler” kısmı incelendiğinde konuların sınırlarını titizlikle çizen bir akademik yaklaşım benimsenmiş ancak öğrencilerin eğlenerek öğrenmelerini hissettiren bir izlenim edindirilemediği görülmüştür.

Kitapta izlenen mantıksal bağ, konular arasındaki düzenli geçişler ve metinleri destekleyen renkli tablo ve şemalar genel olarak kitabı daha ilgi çekici anlaşılır hale getirmektedir. Kitabın sonunda geniş kaynakçaya ve lügate yer verilmesi okuyucunun ek okumalar için ilgili literatüre ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Ancak kitabın okutulacağı sınıftaki öğrencilerin gelişim düzeyleri dikkate alındığında sayfa sergisi ve derinlik algısının bir ölçüde yetersiz kaldığını da belirtmek gerekir. Ders kitabında metinler arasında birbirleriyle çelişen unsurlar bulunmamakta, ancak metinler gayet rahat okunsa da kolayca anlaşılabilir yalınlıkta değildir. Kitapta noktalama işaretleri yerinde kullanılmış, yazım kurallarına (ufak bazı yazım hataları haricinde) dikkat edilmiş ve uzun cümleler anlam bütünlüğünü bozmamıştır. Kitabın kapak ve iç sayfaları incelendiğinde; başlıklar ve yazı puntolarının uyumlu olduğu ancak kapak resmi ve kapakta kullanılan baskın rengin kitabın içeriğini çok net bir şekilde yansıtmadığı gibi, görsel açıdan da yeterince ilgi çekici hale getirmemektedir.

Kitap pedagojik yönden incelendiğinde, sayfa sergisi çeşitlerinin az olduğu, yer verilen ölçme-değerlendirme ve düşünme becerileri boyutunda eksiklikler olduğu söylenebilir. Bu nedenle ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinin, ayrıca ders kitabında öğrencilere tarihsel bilgi kazandırmanın yanında onların tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeye imkân yaratacak bir yaklaşımın ve tasarımın benimsenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

4. SONUÇ

Eğitim-öğretim sürecinin en önemli unsurlarından birisi ders kitaplarıdır. Özellikle tarih ders kitapları resmi olarak genel kabul gören bilgileri, toplumsal normları genç nesillere aktarır. Bir bakıma onlara “kim olduğumuzu” anlatmaya çalışır. Dolayısıyla milli kimliğin oluşturulmasında ve korunmasında modern tarih öğretiminin en temel aracı ders kitaplarıdır. Öğretmenlerin - özellikle- sosyal alanlarda ağırlıklı olarak ders kitaplarına dayalı ders işledikleri dikkate alındığında “Ortak Türk Tarihi” ders kitabının milli kimlik inşası üzerindeki etkisi oldukça kuvvetli olacaktır.

“Milli Kimliğin” ön plana çıkartıldığı ve XV. yüzyıla kadar Türk tarihini ana hatlarıyla ele alan “Ortak Türk Tarihi” adlı bu ders kitabının esere politik ve sosyo-kültürel açıdan taşıdığı sembolik değerden ötürü belki de bir ders kitabının başarabileceğinden daha fazla işlev ve taşıyabileceğinden daha fazla anlam yüklendiği de görülmektedir. Dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Türkler arasında ortak bir tarih anlayışı ve bilinci oluşturma yolunda atılan önemli bir adım olmakla birlikte bu ders kitabının günümüzde Türk devletleri arasında belli ölçülerde var olan siyasal sorunları aşır amaçlanan “tarihsel bütünlüğü” yaratabilecek etki gücüne sahip olup olmadığını da zaman gösterecektir.

Birçok ülkeden, birçok akademisyenin bir araya gelerek üzerinde uzun yıllar çalıştığı bu eser, bu tür çalışmaların sayısının çok yetersiz olduğu düşünüldüğünde, bu çalışmanın alana önemli katkı sağlayacağını ve ileride gerçekleştirilecek “Ortak Edebiyat” ve “Ortak Coğrafya” gibi benzeri çalışmalar için de yol gösterici olacağını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak kitabın; tarihsel bilginin ve birikimin yeniden kurulmasına zemin hazırlayarak Türk Dünyası, Türk kültürü ve Türk tarihi gibi konulara ilgi duyanlar başta olmak üzere tüm okuyucular için ilgi çekici ve yararlı bir kaynak niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Demircioğlu, İ. H. ve Demircioğlu, E. (2015). Türk Dünyası Ortak Tarih Ders Kitabı Nasıl Yazılmalıdır? *Türk Yurdu*, 337, 50-54.
- Ercilasun, K. (2021). Türk Cumhuriyetleri’nde Ortak Tarih Arayışı. F. Yıldız (Ed.), *30. Yılında Türk Cumhuriyetleri - Bölgesel Politika* içinde (ss. 225-244). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gökçe, M. (2018). Türk Dünyası Ortak Türk Tarihi Ders Kitabı. *Türk Yurdu*, 374, 37-40.
- Kıdırali, D. ve Babayar, G. (2020). *Ortak Türk Tarihi*. Beynəlhalk Türk Akademiyası, Bakü: Aspoligraf
- Kızıl, Ö. (2014). Türk Dünyası’nda Müşterek Tarih Öğretimi ve Niteliği. *Türk Yurdu Dergisi*, 39(1), 57-59.
- Oran, M. (2019). *Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan’da Sosyal Bilgiler Kapsamında Okutulan Derslerin Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Rehimov, R. ve Abdülkerimov, B. (2020). Ortak Türk Tarihi ders kitabı okutulmaya başlandı. *Anadolu Ajansı*.

- Şadıhanov, E. (2006). Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları Ve Milliyetçilik Hareketleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (33).
- Turan, R. (2014). Tamamlanamamış Bir Proje: Türk Dünyası Ortak Tarih Ders Kitabı Yazımı. *Türk Tarih Kongresi*, 2(2), 751-765.
- Turan, R. (2015). Türk Dünyası İçin Ortak Tarih Ders Kitabı Yazımı Meselesi. *Türk Yurdu*, 332, 62-66.
- Turan, R. (2018). Farklı Türk Devletlerinin (Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan) Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkilerine ve Ankara Savaşına Yaklaşım. *Gazi Türkiyat*, 9-110.
- Turan, R. (2021). Ulu Ataların İzinde: Türk Dünyası Ortak Türk Tarihi Ders Kitabında Tarihi Şahsiyetler. *Journal Of Institute Of Economic Development And Social Researches*, 9(29), 68-86.
- Yıldırım, T. (2019). Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı. A. Şimşek (Ed.), *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar* içinde (ss. 13-34). Ankara: Pegem Akademi. doi:10.14527/9786050370546